Naše řeč ROČNÍK XXII. ČÍSLO 2.

Antonín Opravil:

Proč pěší pluk 7 „Tatranský" a ne 7. pěší pluk „Tatranský"?

Jeden z našich čtenářů nám oznámil, že našel v nějaké vojenské písemnosti spojení »velitelství pěšího pluku 39 „Výzvědný"« místo správného spojení »velitelství pěšího pluku 39 „Výzvědného"«. A připojil k tomu poznámku: »Nebylo by lépe psát „39. pěší pluk Výzvědný" nežli „pěší pluk 39"? Italové píší „il 39 regimento", nebojí se té číslovky na začátku. My ovšem konservativně zachováváme rakouský (německý) zvyk: Das k. u. k. Infanterieregiment No 39.« Vyžádali jsme si tedy od p. majora Opravila, autoritativního odborníka ve vojenském názvosloví, tuto zprávu.

V písemném služebním styku mezi vojenskými útvary, uvnitř vojenských útvarů, s vojenskými osobami, jakož i v písemném služebním styku vojenských útvarů s úřady a osobami nevojenskými se ustálilo a bylo zavedeno, zakládat řadovou číslovku za název příslušného vojskového tělesa.

Shledáváme tedy ve vojenských písemnostech i na úředních razítkách, ať již podlouhlých anebo kulatých, tento způsob psaní: pěší pluk 7 (čte se sedmý) „Tatranský". Pro úplnost podotýkáme, že se vojenské útvary, číslují-li se vůbec, číslují většinou arabskými číslicemi, některé římskými nebo obojími číslicemi. Arabské číslice pak jsou buď celky nebo zlomky. Zlomkem se označují setniny ve svazu, na př. 1./28. rota, t. j. první (pěší) rota pěšího pluku osmadvacátého, 1./1. eskadrona, t. j. 1. eskadrona dragounského pluku prvního. Číslo vojskového tělesa je vždy ve jmenovateli zlomku. Naproti tomu letky a některé jiné setniny se označují jednoduchou arabskou číslicí, na př. letka 91, t. j. letka jedenadevadesátá. Římskými číslicemi se označují velitelství sborů a oddíly ve svazu, na př. ve-

litelství VI. sboru, II. oddíl dělostřeleckého pluku 1. K úplnému označení oddílu ve svazu se užívá obou druhů číslic. V čitateli je římská číslice, udávající číslo oddílu v rámci pluku, na př. výraz „III./331. oddíl" značí třetí oddíl dělostřeleckého pluku třístého jedenatřicátého (nebo tři sta jedenatřicátého). Římskými číslicemi se označují rovněž odbory ministerstva národní obrany, na př. MNO., V. odbor. Oddělení ve svazu odborovém se označují arabskými číslicemi, na př. MNO., V./1. odděl., to znamená ministerstvo národní obrany, pátý odbor, první oddělení.

Tečka se za číslicemi v názvech vojenských útvarů a jejich složek dělá tehdy, stojí-li řadová číslovka, ať už vyjádřená římskou nebo arabskou číslicí nebo v tvaru zlomku, jako přívlastek před příslušným názvem vojenského útvaru a p. Je-li však dotčená číslovka za názvem příslušného útvaru, zejména ve větné souvislosti, tečka se za ní nedělá.

Tolik k informaci stran číslování vojenských útvarů.

Je pravda, že se za Rakouska užívalo názvu: k. u. k. Infanterieregiment Nr. 39, ale z toho nelze usuzovat, že by naše vojenská správa, když nařídila psát pěší pluk 39, konservativně zachovávala německý zvyk. Po prohlášení samostatnosti našeho státu se sice psávalo „čs. pěší pluk čís. 7", ale zanedlouho bylo napřed zrušeno „čs.", takže se psalo *pěší pluk čís.* 7 *„Tatranský"*, později bylo vojenskou správou zrušeno i „čís." a nařízeno užívat pojmenování *pěší pluk* 7 (sedmý) *„Tatranský"*, a to ne bez náležitého důvodu. Vojenská správa si byla dobře vědoma toho, že normální pořádek slov ve výraze *„pěší pluk* 7 (sedmý)" a ve výrazech jemu podobných je 7. (sedmý) *pěší pluk*, že tedy řadová číslovka jako přídavné jméno stává zpravidla před příslušným podstatným jménem, tedy „7. (sedmý) pluk", i před jednoduchým shodným přívlastkem, tedy „7. (sedmý) pěší pluk", ale přes to se rozhodla pro pořádek „pěší pluk 7" (sedmý), aby předešla rozličná nedorozumění, která by se mohla vyskytnouti zvláště v písemném styku, kdyby zavedla v oněch názvech normální pořádek slov, tedy s číslovkou napřed. Tak na př. při sestavování pořadu pluků, které nejdou po sobě pořádkem svých čísel řadových, 1. 3. pěší pluk, 2. 5. pěší pluk, 3. 6. pěší pluk, 4. 8. pěší pluk, 5. 2. dělostřelecký pluk atd. Kdyby pisatel vynechal za prvními číslicemi tečku — a to se může ve spěchu stát velmi snadno —, mohl by vzniknout nežádoucí zmatek (t. j. 13. pěší pluk, 25. pěší pluk atd.). Proto a pro větší přehlednost (máme různé pluky: pěší, dragounské, dělostřelecké, letecké, ženijní a p.) nařizovala také

vojenská správa na př. vysílání frekventantů do rozličných kursů takto:

„Do kursu toho a toho vyšlou po dvou nižších důstojnících:

pěší pluk 1, 3, 4, 7, 9, 11 atd.,

dělostřelecký pluk 2, 5, 7, 10, 12" atd., a ne naopak, Proto se také píše na př. v operačních rozkazech: „Velitel 5. divise odešle ihned pěší pluk 1 tam a tam", a ne 1. (omylem bez tečky 1 = jeden) pěší pluk atp.

Nemůžeme tedy pokládat pořádek slov, pro který se vojenská správa z praktických důvodů v svém vojenském, tedy odborném názvosloví rozhodla, za chybný, zvláště ne proto, že normální pořádek s číslovkou napřed nevylučuje, právě tak jako u jiných přídavných jmen, je-li k tomu podstatný důvod, pořádek obrácený (srov. na př. „zbytečný výdaj" — „byl to výdaj zbytečný") atd. Ostatně i u poštovní správy nalézáme „poštovní úřad 47", a nikoli 47. poštovní úřad a p. Říkáme a píšeme roku 1938, t. j. roku tisícího devítistého (devatenáctistého) osmatřicátého nebo tisíc devět (devatenáct) set osmatřicátého, a nikoli 1938. [tisícího devítistého (devatenáctistého) osmatřicátého nebo tisíc devět set (devatenáct set) osmatřicátého] roku. Citujeme: v části I, hlavě 2, stati 3, článku 4, odstavci druhém, a ne naopak; na stránce 213, v § 16; Naše řeč, ročník XXI (dvacátý první), sešit 12, ale „Rejstřík k XXI. ročníku Naší řeči". Atp. Mimoto obdobně říkáme a píšeme též „Praha XIX-Dejvice", t. j. čtvrt devatenáctá, a ne naopak; ulice Hanáckého pluku 6, t. j. číslo domu 6; Praha XVI, Xaveriova ulice 1843, t. j. číslo domu 1843, atd. Na tabulkách domů bývá dokonce na př. velká 1 (jednička) a pod ní nápis Terronská, což čteme „Terronská ulice, číslo domu 1." Kromě toho v rejstřících (abecedních seznamech a p.) píšeme zpravidla příjmení před křestním jménem, na př. „Juřica František", a to proto, že kdybychom psali tak, jak se říkat má, totiž „František Juřica", musili bychom déle hledat, než bychom toho hledaného Juřicu našli, neboť Františků je daleko víc než Juřiců, atp. Tak také jde ve vojenských písemnostech na prvním místě o to, jaký je to pluk, a na druhém místě teprve o to, kolikátý je.

Samo sebou se však rozumí, že vojenská správa tím, že nařídila, aby byl v písemném služebním styku zachováván v názvech určitých vojenských útvarů pořádek slov s řadovou číslovkou na konci, nezakázala užívat normálního pořádku slov v oněch výrazech v obyčejné řeči, a vojáci ho také v hovoru klidně užívají.

Na konec sluší podotknout, že mnoho našich pluků i útvarů jest označeno jen řadovými číslovkami a že jen některé pluky mají mimo řadovou číslovku ještě čestný název, jako *pěší pluk 5 „T. G. Masaryka", dělostřelecký pluk 101 „Dr. Edvarda Beneše", letecký pluk 3" Generála letce M. R. Štefánika", pěší pluk 23 „Amerických Slovákov", pěší pluk 31 „Arco", pěší pluk 39 „Výzvědný, generála Grazianiho", dragounský pluk 2 „Sibiřský"* atd.

Jak je vidět, má-li některý pluk čestný přídomek, je to co do tvaru buď 2. pád jména historické osoby, nebo je to 2. pád jména příslušníků národa, z kterých se onen pluk doplňoval, nebo je to 1. pád názvu nějakého místa památného v našem odboji anebo konečně přídavné jméno mající nějaký vztah k činnosti dotčeného pluku. Skloňujeme-li tyto výrazy, nechybujeme v prvních dvou případech (v třetím případě se 1. pád nemění vůbec) ani a) v obecné mluvě, ani b) ve vojenských písemnostech. Říkáme nebo píšeme na př.: a) Sloužím u 2. (druhého) pluku „Jiřího z Poděbrad", u 23. (třiadvacátého) pluku „Amerických Slovákov", u 31. (jedenatřicátého) pěšího pluku „Arco", nebo b) desátník v záloze N. N. byl povolán na cvičení ve zbrani k pěšímu pluku 3 (třetímu) „Jana Žižky z Trocnova", byl přemístěn od pěšího pluku 23 (třiadvacátého) „Amerických Slovákov" k pěšímu pluku 31 (jedenatřicátému) „Arco", nebo k pěšímu pluku 33 (třiatřicátému) „Doss Alto", nebo k pěšímu pluku 35 (pětatřicátému) „Foligno", nebo k pěšímu pluku 48 (osmačtyřicátému) „Jugoslavie", atd. Ale chybujeme dosti často v případě čtvrtém, t. j. když jde o přídomek vyjádřený přídavným jménem, poněvadž mermomocí chceme mít ve všech nepřímých pádech onen čestný název — snad proto, že je v uvozovkách — v pádě prvním, ač je to přídavné jméno, tedy jméno sklonné. Ale je to zrovna tak, jako kdybychom si usmyslili říkat, že na př. kniha „Pod doškovými střechami" je od Václava Beneše Třebízský, a nikoliv od Václava Beneše Třebízského. Nařídit, aby se onen čestný přídomek, když je to přídavné jméno, náležitě skloňoval, může sice vojenská správa v oboru své působnosti, ale aby se tak skloňovalo všude, i v novinách, v rozhlase a j., vymyká se z její pravomoci. Může tu nejvýš vznést žádost na všechny Čechy dbalé správného jazyka, aby neznásilňovali jazyk a říkali: Sloužil jsem u 6. (šestého) pěšího pluku „Hanáckého, generála Janina", letos půjdu na cvičení ve zbrani k 22. (dvaadvacátému) pěšímu pluku „Argonskému", jsem kapitánem v záloze 2. (druhého) dragounského pluku „Sibiřského", byl jsem na svou žádost

přeložen od 32. (dvaatřicátého) pěšího pluku „Gardského“ k 6. (šestému) dělostřeleckému pluku „Irkutskému“ atp.

Rozumí se, že i naši vojáci musí psát, jak náleží: velitelství pěšího pluku 39 (devětatřicátého) „Výzvědného, generála Grazianiho“.

Dr. Hynek Bulín st.:

Simultánní zástavní právo.

V Kulturní kronice „Lidových novin“ nedávno pod tímto nadpisem prof. dr. František Trávníček uveřejnil úvahu, v níž se přimlouvá, aby se místo cizího výrazu „simultánní“ právo zástavní užívalo v českém překladu slova „několikanásobné“. Nemohu se k jeho návrhu připojiti, ač uznávám, že ho autor hájí filologicky velmi důmyslně a zdánlivě přesvědčivě; ale jeho úsudek neobstojí, přihlédne-li se k věci, jejímž symbolem — používám výrazu autorova — má býti navrhované slovo. I když je pravda, že z většiny slov neplyne jejich věcný význam, musí zejména zákonodárce pro právní pojmy, které upravuje, voliti takové názvy, aby jimi byly pojmové představy vyjádřeny co nejurčitěji. Takového účinku však nemá slovo „několikanásobný“, jež prof. Trávníček pokládá za nejlepší; ba naopak: toto slovo by přímo odporovalo pojmu, který jím má býti vyjádřen. Tento svůj názor chci stručně odůvodniti.

V právní vědě se užívá slova „simultánní“ již po staletí nejenom o zástavách, nýbrž i o jiných věcech, které jsou *předmětem* společného užívání; tak se mluví na př. o simultánních chrámech, jichž užívá společně několik církví, o simultánních zvonech, kterých může používati několik právních podmětů, o simultánních hřbitovech (pro příslušníky různých vyznání), o simultánních školách (společných různým národnostem nebo vyznáním). Ve všech takových případech pozbylo slovo „simultánní“ svého původního významu „současný“ a změnilo se v pevně ustálený výraz pro věc společně užívanou. V právu zástavním se pojem slova „simultánní“ ustálil také zcela určitě, ovšem podle povahy věci jinak. Tu musím připomenouti, že pro právníka *simultánní není právo, nýbrž nemovitá zástava,* která jest jeho předmětem; proto také naše zákony nemluví o simultánním poměru v předpisech, kterými jest upraveno právo zástavní (§ 447—471 ob. zák. obč.), nýbrž v právu knihovním, v němž se normují zápisy zástavního práva na jednom tělese knihovním nebo na dvou, eventuálně na několika

takových tělesech (§ 15, 106—114 knih. zák.). Zástavní právo jest jediné; hypoték však může býti několik, a to zřízených současně nebo v různých dobách, na nemovitém majetku téhož dlužníka nebo několika vlastníků. Za touž jedinou pohledávku téhož věřitele (věřitelem může ovšem býti i několik osob zároveň) je tedy zřízeno několik zástav nemovitých, které všecky dohromady jsou zastaveny za týž dluh. Tato zástava je tedy *společná,* a o ni právě jde. Nazve-li se tímto jménem, srovnává se slovo jako její symbol úplně s věcí, i kdyby to byl název úplně nový; tím více však, je-li to pojmenování, které se vžilo a jehož se dosud užívalo o pojmu zcela určitém, i kdyby snad nevystihovalo přesně podstaty věci (sr. české překlady knihovního zákona). Také české komentáře užívají vesměs pojmenování „společné hypotéky". Jen ojediněle jsem četl název „zástava pospolitá".

Zato by výraz „několikanásobný" přímo odporoval pojmu, který by se jím měl vyjádřiti; toho se však v právu musíme vystříhati. Nejsem filolog, ale pokusím se své tvrzení dokázati způsobem laickým. Řekne-li se, že má někdo několikanásobnou zástavu za svou pohledávku, vyvolá tento „symbol" zajisté představu, že je těch zástav víc než dvě; tak aspoň rozumíme slovu „několik" my právníci (sr. na př. výklad slov „více lidí" z německého „mehrere Leute" v rozhodnutí čís. 2657 sbírky Vážného). Pro pojem „simultánní hypotéka" však stačí už zástavy dvě, jak plyne přímo z doslovu § 15 knihovního zákona. Tak by výraz, který navrhuje prof. Trávníček, přímo odporoval jasné definici zákona.

Soudím však, že by ani o třech i více zástavách nebylo lze říci, že je to zástava několikanásobná; vždyť je to jenom zástav několik a schází měřítko, čeho by byla taková zástava násobkem. Každému by se při tomto pojmenování vybavila představa, že je to několikanásobné zajištění věřitele, hledíc k velikosti jeho pohledávky; zatím však není vyloučeno, že by ani taková „několikanásobná" zástava nebyla zajištěním vůbec, hledíc na knihovní pořadí zástavního práva a na cenu všech společných zástav dohromady. (Že o „několikanásobném" *právu* nelze vůbec mluviti, uvedl jsem už na začátku.)

K svému odůvodnění uvádím ještě tento nikoli řídký případ: Někdo má svou pohledávku zajištěnu na jediném tělese knihovním, na př. na půlláně. Od tohoto tělesa majitel při parcelaci odprodá deset pozemků různým majitelům; tyto pozemky se od původní jediné hypotéky odpíšou — řekněme — do osmi nových vložek knihovních. Na všecky se podle zákona

převede zástavní právo z kmenového tělesa jako na vložky vedlejší. Věřitel bude tedy míti místo původní jediné zástavy hypoték devět; ale bude míti zástavu několikanásobnou místo dosavadní jediné? Ta přece zůstala stejná.

Myslím tedy, že zůstaneme při starém názvu „společné hypotéky“.

Ing. E. Prandstetter:

Čtení matematických značek a výrazů.

II.

Znak rovnosti (=), rovnítko, čteme nejčastěji *rovná se,* jinak též *je* (*jest*) *rovno,* kratčeji prostě *rovno,* nebo *je* (*jest*), *jsou.* Prvá tři čtení se pojí s třetím pádem, poslední s prvním pádem. Ke čtení *jest* třeba poznamenati, že se tak rovnítko vyslovuje zřídka; téměř vždy je čteme *je.* Čtení *je* proniká i tam, kde by se mělo správně čísti jen *jsou,* t. j. u čísel 2, 3 nebo 4. Slýcháme na př. „dvě a dvě je čtyři“ místo správného „. . . jsou čtyři“ a pod.

Následuje-li po rovnítku mnohočlen nebo složitý výraz početní, čteme jej jen v prvním pádu. Činíme tak i v jiných podobných případech, kde by správně mnohočlen nebo složitý výraz měl býti celý přečten v jiném pádu než v prvním. Správné čtení by bylo totiž dosti obtížné, zvláště při velmi dlouhém výrazu, neboť bychom musili stále pamatovati na to, v kterém pádu máme členy nebo části výrazu čísti. Kromě toho je čtení takového výrazu v prvním pádu zpravidla kratší. Čteme tedy $x = 2a + 3b$ „iks rovná se (rovno) dvě á plus tři bé“.

Je zajímavé, že při mnohočlenu, který má býti správně čten v jiném pádu než v prvním, čteme někdy první člen v tomto pádu, ale další členy již jen v prvním pádu. Vazba příslušného slovesa určuje tedy jen pád prvního členu, kdežto další členy jsou kromě slov vyjadřujících čísla odděleny od slovesa slovem *plus* nebo *minus* a po těchto slovech (při sčítání nebo odčítání) už následuje číslo nebo jiný výraz v prvním pádu (na př. $x = 2a+3b$ „. . . rovná se dvěma á plus tři bé“).

Někdy užíváme delších rčení *má se rovnati, má býti rovno, bude se rovnati* a pod. I jiných sloves se užívá při čtení rovnítka, hlavně *dáti,* méně pak *činiti.* Tak čteme na př. „šest a osm dává čtrnáct“, „patnáct děleno pěti dá tři“, nebo „dvacet a šestnáct činí třicet šest“. Slovesa *dává, dá* a *činí* se pojí se čtvrtým pádem. Výrazu *činí* se často užívá k přečtení výsledku výkonu,

kde rovnítko není napsáno, nýbrž je nahrazeno vodorovnou čarou nad výsledkem (u sčítání a odčítání několika čísel v sloupci a u násobení); říkáme „součet (nebo „rozdíl", „součin") činí . .". Podobně říkáme „. . . dělá" nebo „. . . dává".

Znak sčítání (+) čteme buď *a* nebo *plus*, jen zřídka *více*. Čtení *a* se užívá jen při sčítání čísel zvláštních a dokonce tam převládá nad čtením *plus*, jistě jenom pro svou krátkost. Při sčítání čísel obecných se tohoto čtení neužívá proto, že není tak srozumitelné jako čtení *plus* a mohlo by vésti k omylům, zejména tehdy, když by znamení + stálo před obecným číslem vyjádřeným písmenem *a;* a právě tímto písmenem se obecná čísla vyjadřují velmi často.

Druhé čtení, *plus*, je běžné při jakémkoli sčítání. Při sčítání zvláštních čísel není sice tak časté jako čtení *a*, zato však je to jediný způsob čtení při sčítání čísel obecných.

Čtení *více* zní trochu zastarale a vyskytuje se spíše jako zvláštnost. Jinak by ovšem bylo možno užíti ho všude místo *plus*, podobně jako při odčítání lze klásti *méně* místo *minus*. Ale kdežto čtení *méně* je v početní praxi snad stejně časté jako čtení *minus*, je český výraz *více* vedle běžného *plus* velmi řídký. Jaké vlivy způsobily tuto nesrovnalost, lze těžko posouditi. Snad to bylo tím, že se při sčítání zvláštních čísel *a* vžilo mnohem větší měrou než čtení *více*, takže se potom pomalu zapomnělo na toto čtení *více* i při sčítání čísel obecných, kdežto při odčítání čtením *bez* nebylo čtení *méně* zatlačeno.

Čteme tedy na př. 7+4 „sedm a čtyři" nebo „sedm plus čtyři", x+y „iks plus ypsilon" atd. Při čtení součtu více než dvou sčítanců (zvláštních čísel) zdá se výraz *plus* o něco zřetelnější, snad proto, že je z něho okamžitě zřejmo, že jde o sčítání, a ne o gramatické spojování slov (číslovek). Při sčítání jen dvou čísel není této závady proto, že po vyslovení druhého čísla následuje výraz rovnosti, a z něho je ovšem ihned viděti, oč jde.

Chybí-li znak sčítání, jak tomu je při sčítání čísel psaných pod sebou, buď připojujeme jednotlivé číslice spojkou *a*, nebo vůbec nevyslovujeme ani spojku ani číslici, kterou přičítáme, a čteme jen číslici toho sčítance, od kterého začínáme sčítati, a potom již jen jednotlivé částečné součty, eventuální opravy při převádění součtu všech číslic téhož řádu na řád vyšší a výsledek. Při čtení výsledku nečteme jednotlivé sčítance, nýbrž říkáme „součet činí (dává, dělá)", anebo přečteme jen číslo výsledku.

Znak odčítání (—) čteme trojím způsobem: *bez* (s druhým pádem), *méně* nebo *minus* (s prvním pádem). Slovo *minus* vyslovujeme zpravidla s první slabikou dlouhou (m í n u s).

Čtení *bez* se užívá — podobě jako čtení *a* při sčítání — jen při odčítání čísel zvláštních. Tak 8 — 3 čteme „osm bez tří", 26 — 5 „dvacet šest bez pěti" atd. Při odčítání několikaciferného čísla se čtení *bez* vyhýbáme, poněvadž bychom při něm musili čísti v druhém pádu celé dlouhé číslo. Na př. 784253 — 372961 bychom musili čísti „. . . bez tří set sedmdesáti dvou tisíc devíti set šedesáti jedné". Proto v takových případech říkáme raději *méně* nebo *minus,* neboť potom se menšitel čte v 1. pádu, a to je mnohem pohodlnější. Rovněž při odčítání více než dvou menšitelů čteme raději *méně* nebo *minus* než *bez*. Přízvuk je ovšem na předložce *bez*.

Čtení *méně* — stejně jako *minus* — se užívá všude, u čísel zvláštních, obecných i u složitých výrazů. Které čtení je častější, nelze snadno zjistiti; obě čtení jsou si však navzájem úplně rovna, a kdekoliv čteme *minus,* můžeme právě tak čísti *méně,* a naopak. Jediný rozdíl je v tom, že slovo *méně* jest české, a právě proto měli bychom mu dáti přednost před čtením *minus*. Čtení *minus* se ovšem dobře hodí tam, kde se vyskytuje též znak sčítání, čtený *plus* (ne jako *a* nebo *více* podle omezení, jež jsme uvedli nahoře). Tak tomu je zejména u mnohočlenů s oběma znaky, + i —; na př. $3x-4y+2z$ čteme „tři iks minus čtyři ypsilon plus dvě zet", což zní lépe než „. . méně . . plus . .", i když je obojí čtení stejně srozumitelné.

Jak znak pro sčítání +, tak i znak pro odčítání — má ještě jiný význam. Stojí-li takový znak před číslem obecným nebo zvláštním anebo před složitým výrazem, v kterém je nějak naznačeno, že se příslušný znak vztahuje na celý ten výraz, znamená znak +, že výraz, před kterým stojí, má hodnotu kladnou, t. j. větší než nula, a znak — označuje, že výraz má hodnotu zápornou, t. j. menší než nula. Nejčastěji tu čteme znak + *plus* a znak — *minus;* na př. $x = -5$ čteme „iks rovná se minus pěti". Jsou-li před výrazem oba znaky, + i —, čteme buď *plus nebo minus* nebo kratčeji jen *plus minus*. Tak na př. $y = \pm 3$ čteme „ypsilon rovná se plus [nebo] minus třem". Slova *plus minus,* kterými je sloveso (rovná se, je rovno) odděleno od svého předmětu, způsobují někdy, že se i jednoduchý výraz čte v prvním pádu místo náležitého třetího. Na př. $x = \pm 6$ se často čte „iks rovno plus minus šest".

Znak + se v této platnosti píše málokdy, neboť není-li před výrazem ani znak + ani —, rozumí se vždy, že je to výraz klad-

ný, t. j. bere se tak, jako by znak + byl před ním napsán. V takovém případě ovšem kladný znak ani nečteme.

Protože znak + nebo — značí kladnou nebo zápornou hodnotu nějakého výrazu, čteme někdy *kladná hodnota, záporná hodnota,* a to u výrazů jednoduchých s 2. pádem, u složitých s 1. pádem. Na př. x = + 3 čteme „iks rovná se kladné hodnotě tří" a pod. Tohoto způsobu se užívá spíše při vysvětlování nebo při zdůrazňování než v běžném počítání.

Znak násobení (× nebo .) čteme *krát,* řidčeji *kráte* (s 1. pádem). Zřídka kdy jej čteme *násobeno* (se 7. pádem).

Součin zvláštních čísel má vždycky mezi násobitelem a násobencem znak násobení a také se tento znak vždycky čte. Na př. 4×7 čteme „čtyřikrát[e] sedm"; 148 . 25 čteme „sto čtyřicet osm krát dvacet pět" atd.

V součinu čísel obecných se znak násobení vynechává při psaní i při čtení. Tak součin abx čteme prostě „á bé iks" a ne „á krát bé krát iks". Je-li na začátku takového součinu zvláštní číslo, znak násobení se rovněž ani nepíše ani nečte. Na př. 3mpy čteme „tři em pé ypsilon". Ovšem ve výrazu složeném ze součinu několika čísel zvláštních a obecných musí býti znak násobení napsán i čten. Na př. píšeme 3.4y a čteme „tři krát čtyři ypsilon", nebo 2ax.5by čteme „dvě á iks krát pět bé ypsilon", a pod. Je-li v součinu mocnina desíti (obyčejně na konci součinu), čteme znak násobení, i když není napsán. Na př. $3{,}25.10^{-2}$ čteme „tři celé dvacet pět [setin] krát deset na méně druhou"; nebo $E = v\,l\,B\,10^{-8}$ čteme „é rovná se vé el bé krát deset na méně osmou". Znak násobení se nepíše, ale přes to se čte také v součinu mnohočlenů, které jsou uzavřeny v závorkách. Tak (a+b) (a—b) čteme „á plus bé krát á minus bé"; čtení závorek se vynechává, o čemž bude zmínka později. Také před odmocninou jako násobitelem (t. j. před odmocnítkem) se znak násobení nepíše, ale čte.

Čtení *násobeno* se užívá hlavně při zdůraznění anebo chce-li se zřetelněji vyjádřiti, že jde o násobení. Zejména po slovech *to celé* čteme spíše *násobeno* než *krát.* Na př. součin (3a+4b—c) (2a—b+5c) čteme „tři á plus čtyři bé minus cé - to celé násobeno - dvěma á minus bé plus pět cé". Rčením *to celé* naznačujeme, že nějaký — obyčejně delší nebo složitější — početní výraz právě přečtený je třeba celý násobiti, děliti nebo umocniti jiným početním výrazem, a ten rovněž nebývá jednoduchý.

Znak dělení (:) čteme jen *děleno* (se sedmým pádem). Na př. 24 : 3 čteme „dvacet čtyři děleno třemi". Je-li dělitelem mnoho-

člen, čteme jej podobně jako po výraze *násobeno;* na př. $(8x^2 - 6x - 35) : (2x - 5)$ čteme „osm iks na druhou méně šest iks méně třicet pět děleno dvěma iks méně pět". Záměna s výrazy $8x^2 - 6x - 35 : (2x - 5)$, $(8x^2 - 6x - 35) : 2x - 5$ nebo $8x^2 - 6x - 35 : 2x - 5$ není dobře možná, neboť v těchto případech by se dělení vyjádřilo spíše zlomky.

Ostatně, chceme-li u osoby poslouchající vzbuditi lepší představu o početním výrazu, který právě čteme, oddělujeme jednotlivé početní výkony nebo výrazy vhodnými pomlčkami. Mezi pomlčkami čteme všechna slova plynule a stejným hlasem; je-li mezi pomlčkami slovo značící ve čtení početní výkon, čteme je obyčejně trochu odlišněji, buď se silnějším přízvukem nebo zvýšeným hlasem.

Jak takové čtení ve skutečnosti vypadá, ukážeme na čtyřech příkladech vypsaných výše. Krátkou pomlčku naznačíme jednou vodorovnou čárkou (-), dlouhou dvěma (- -); silnější přízvuk nebo zvýšení hlasu neoznačíme, poněvadž se vztahuje na slova, která z textu čtení snadno zjistíme (podle hořejšího výkladu).

První případ $(8x^2—6x—35) : (2x—5)$ bychom četli „osm iks na druhou méně šest iks méně třicet pět - děleno - dvěma iks méně pět". Výraz $8x^2—6x—35 : (2x—5)$ „osm iks na druhou méně šest iks - - méně - třicet pět děleno - dvěma iks méně pět". Výraz $(8x^2—6x—35) : 2x—5$ „osm iks na druhou méně šest iks méně třicet pět - děleno dvěma iks - - méně pět". A konečně výraz $8x^2—6x—35 : 2x—5$ „osm iks na druhou méně šest iks - méně třicet pět děleno dvěma iks - méně pět". Tohoto způsobu čtení užíváme v matematice velmi často a nahrazujeme jím čtení závorek nebo čtení *to celé.*

Znakem dělení je též zlomková čára, ale mezi ní a dvojtečkou je ten rozdíl, že dvojtečkou naznačujeme dělení, které se má ihned provésti, t. j. při němž máme zjistiti podíl, kdežto zlomkovou čarou označujeme dělení tehdy, není-li třeba naznačené dělení provésti.

Jiří Haller:

Poznámky k Příručnímu slovníku jazyka českého.

(NŘ. XXI, 1937, 250 n.)

Podáváme další poznámky ke změnám a zvyklostem dnešní jazykové normy, které jsou obsaženy v Příručním slovníku jazyka českého.

Mezi hesly s počátečním písmenem *e* je mnoho slov, většinou cizího původu, která lze psáti dvojím způsobem. Na př. název policejního úředníka ve starém Římě se píše *edil* i *aedil*, stejně jako odvozené od něho jméno *edilství*, *aedilství*. Zatmění slunce nebo měsíce se jmenuje *eklipsa* (podle *žena*) n. *eklipse* (podle *duše*). Příd. jméno k astronomickému názvu *ekvatoreál* (dalekohled otáčivý kolem dvou os k sobě kolmých) zní *ekvatoreální* nebo *ekvatoriální*. Slovo *ekvipáž* (kočár se spřežením, obyč. přepychový a soukromý) píše PS. také *ekypáž*. Dvojí tvar má i lékařský termín pro znetvořující zbytnění některé části těla: buď *elefantiasis* (jméno rodu žen., ale nesklonné), nebo *elefantiase* (podle *duše*). Slovesa *elektrisovati* a *elektrovati* se od sebe poněkud liší významem: *elektrisovati* znamená „zaváděti, zavésti elektřinu k pohonu a osvětlování", v lékařském názvosloví „léčiti elektřinou" a v přeneseném významu „nadchnouti, uchvacovati"; *elektrovati* má význam „uváděti v elektrický stav" a „léčiti elektrickým proudem". Podst. jméno *elektrokatalysa* (podle *žena*) má vedle sebe tvar *elektrokatalyse* (podle duše); u jména *elektroanalysa* takového druhotvaru není. Emancipovaná žena se jmenuje *emancipovanka* nebo *emancipovankyně*, ale obě ta slova jsou označena za řídká. Jméno *emblém* (znak, znamení, odznak, symbol) má dvojí výslovnost: e m b l é m nebo a m b l é m. Právnický název dědičného pachtýře, zákupníka zní *emfyteut* (podle *had*) nebo *emfyteuta* (podle *sluha*). Bývalá nejlepší známka na vysvědčení se jmenuje *eminence* (podle *duše*), *eminenc* (podle *meč*), archaisticky též *eminencí* (podle *paní*). Také titul kardinálů římské církve *Eminence* má archaistický druhotvar *Eminencí*. Slova *emisar* a *emisarský* mají druhotvary *emisař* a *emisařský*, ale vedle těchto dvojic jsou samotné tvary *emisařovati*, *emisařství*. Latinské slovo *emolumentum* (prospěch, výhoda, užitek; gen. *emolumenta*, podle *město*) zní v počeštěné podobě *emolument* (gen. *emolumentu*, podle *hrad*).

Stejnoznačná adjektiva *endothermický* a *endothermní* znamenají „pohlcující teplo", na př. v chemickém výraze „endothermická reakce." Vedle substantiva *encheiridion* (příručka, rukověť) je též znění *enchiridion*. Dvojí tvar má i filosofický termín *enthymém* (gen. *enthymému*, podle *hrad*), neboť se vyskytuje i v podobě *enthymema* (gen. *enthymematu*, podle *město*); příslušné příd. jméno zní *enthymematický*. Slovo *enthusiast* (podle *had*) má druhotvar *enthusiasta* (podle *sluha*, nom. pl. *enthusiasté*); obě ta slova, stejně jako odvozeniny *enthusiastický*, *enthusiasmus*, *enthusiastka* atd., vyslovují se

v češtině podle *PS.* e n t h u z i a s t, e n t h u z i a s t a atd. Představený okresu nebo provincie v Řecku a také biskup řeckovýchodní církve jmenuje se *eparch* (podle had) nebo *eparcha* (podle *sluha*). Adjektivum k matematickému termínu *epicykloida* (druh křivek opisovaných kružnicí) zní *epicykloidní* nebo *epicykloidální.* Stoupenec Epikurův se jmenuje *epikurejec* (značí též požitkáře, člověka milujícího pohodlí) nebo *epikurovec,* zřídka *epikurej* nebo *epikurec;* jméno *epikurejčík* má jen význam „požitkář, rozkošník". Příd. jméno zní *epikurejský* (s významem „vyznávající učení Epikurovo" i „požitkářský") a *epikurský* (= hlásící se k učení Epikurovu). Významem se liší podst. jména *epikureismus* (= filosofický názor spatřující nejvyšší dobro v slasti) a *epikurejství* (= požitkářství).

Jméno *epopeje* má druhotvar *epopej* (obé podle vzoru *duše*), zřídka *epopeja* a archaisticky *epopea;* akus. sg. zní *epopeju nebo epopeu.* Podst. jméno *epos* je rodu mužského a má gen. sg. *eposu,* zřídka *epu.* Slovo *epruveta* (= zkumavka) se píše též *eprouvetta.* Geografický název, jímž se označuje ústí velké řeky, rozšířené přílivovými proudy, píše PS. *estuar* n. *estuár.* Vedle jména rodu mužského *etažér* a jeho zdrobněliny *etažérek* se v témž významu (polička, stojánek s několika vodorovnými přihrádkami) užívá jmen rodu ženského *etažéra* (zřídka) a *etažérka.* Příd. jméno ke jménům *Etrusk, Etrurie* zní *etruský* a *etrurský.* Francouzské jméno *etui* (rodu středního a nesklonné) se s týmž významem (pouzdro, schránka) vyskytuje i v počeštěném tvaru *etuj* (podle *duše*). Rodový šlechtic athénský se jmenuje *eupatrida* (podle *sluha*) nebo *eupatrid* (podle *had*). Termíny *evaluace* (určení hodnoty, odhad nějakého předmětu), *evaluační* lze psáti též *evalvace, evalvační.* Dvojí pravopis má také slovo *exempce, exemce* (vynětí z pravomoci církevní vrchnosti). V odborné terminologii školní se stanice docházková, kam učitel dochází jen občas, jmenuje *exkurenční* nebo *exkurendní.* Výraz *exequatur* (připuštění n. dovolení udělené konsulovi, aby vykonával svou funkci) se píše též *exsequatur.*

Slovo *efemera* a jeho odvozeniny *(efemerický, efemerida, efemerka, efemerní* a j.) píše PS. s krátkým *e.* Vlastní jméno *Eldorádo* i obecné jméno *eldorádo* (místo blaženosti, ráj, zaslíbená země, cíl a pod.) se píše s dlouhým *á.* Z francouzštiny přejaté slovo *elože* (chvalořeč, pochvala) je rodu ženského a skloňuje se podle vz. *duše.* Starý tisk vydaný hollandským knihtiskařem Elzevirem se metonymicky jmenuje *elzevir* (psáno malým počátečním písmenem). Jméno veselého šprýmaře z německých lidových vypravování Eulenspiegla píše PS.

Enšpigl; stejně se píší i odvozená jména *enšpiglík, enšpiglovský, enšpiglovství.* Složené příd. jméno *epickolyrický* (na př. epickolyrická báseň „báseň výpravná s lyrickým zabarvením“) se píše dohromady (bez ležaté čárky). Jméno *etamin* a příd. jméno *etaminový* se píše s krátkým *i*; zdrobnělina *etamínek* má *í* dlouhé. Proti dřívějšímu psaní *éter* zavádí PS. nyní psaní *ether,* v slovech odvozených *etherický, etheričnost, etherový* atd. Také pravopis slova *ethika* a odvozenin *ethický, ethik, ethisovati* a pod., dále slov *ethnografie, ethnograf, ethnologie, ethnolog, ethnografický, ethnologický, ethnický* a pod. se mění; dosud se v nich psávalo *t* bez *h* (*etika, etnografie* atd.). S *th* se píše i chemický název *ethyl* a z něho odvozená slova *ethylen, ethylnatý, ethylalkohol* atd. U hesla *eventuální* uvádí PS. jen tento tvar s *á,* nikoli tvar s *e* (eventuelní); tak je tomu i u slov *eventuálně, eventuálnost.* Slovo *extempore* je rodu středního a nesklonné, v starší době se skloňovalo, ale i tu zřídka. Podst. jméno *extrém* a slova *extrémní, extrémně, extrémnost* píše PS. s dlouhým *é*; ostatní slova od toho základu se píší s *e*: *extremismus, extremista, extremistický, extremita.*

U jména *fading,* častého v názvosloví rozhlasovém, je uvedena výslovnost f é j d y n k. Slova *fajans* (hliněné pórovité zboží polévané glasurou) a *fajansový* lze psáti též *fajence, fajencový,* ovšem s výslovností touž (f a j a n s). Příponu *-ař* i *-ář* má lidové jméno *fajfkař, fajfkář* (kuřák dýmky, výrobce dýmek, ve familiární mluvě kancelářské též = revident). Jména *fakt* a *faktum,* významem shodná (= událost, skutečnost, co se stalo, událo), rozlišuje PS. jako Pravidla čs. pravopisu podle tvaru: jméno *fakt* se skloňuje podle vzoru *hrad* (gen. sg. faktu, pl. nom. fakty, gen. faktů atd.), jméno *faktum* podle vz. *město* (gen. sg. fakta, pl. nom. fakta, gen. fakt atd.). U jména *falanx* (gen. falangy) se už neuvádí nom. *falanga.* Název *falckrabě* má pl. nom. *falckrabata* (nikoli *falckrabové*). Hesla *familiární, familiárně, familiárnost* mají jen tuto podobu; není v PS. tvarů s příponou *-erní* atd. Slovo *fantasta* (podle *sluha*) má vedle sebe též tvar *fantast* (podle *had*); nom. pl. zní *fantastové, fantasti* i *fantasté.* Název krále v starém Egyptě *farao* se skloňuje podle vzoru *had* (gen. faraa atd., pl. faraové atd.), ale vedle něho je ještě nom. *faraon,* který má v gen. sg. tvar *faraona,* v nom. pl. *faraoni* nebo *faraonové* atd. Tento dvojí tvar, *farao* a *faraon,* má také název, jímž se označuje druh hazardní karetní hry; při tom mívá jméno *farao* v tomto významu také rod střední, podobně jako třetí útvar tohoto slova, *faro* (gen. fara). Literární termín *farce* (útvar středověké francouz-

ské lidové veselohry, fraška, šprým) lze psáti též *fars* (gen. farse, podle vz. *duše*). Ke jménu *fasona* (vyslovovanému f a - z o n a) je expresivní zdrobnělina *fasónka.* U slov *fazole, fazolka* se uvádějí druhotvary *fazule, fazulka.* Jméno *ferie* (=prázdniny) označuje PS. za archaismus a píše je s krátkým *e.*

Nezvyklým způsobem je psáno citoslovce *fijů,* označující hvízdání; místo *ů* bychom tu čekali spíše *ú.* Složený výraz značící „filosofický a historický" píše se jako jedno slovo: *filosofickohistorický.* Jméno *floxista* (milovník floxů), doložené z K. Čapka a označené za řídké, má nom. pl. *floxisti.* Slovo *fokker* (typ cestovního letadla) se vyslovuje f o k r, ale gen. sg. se píše *fokkeru.* Fonologický termín *fonéma* má jen tvar středního rodu s gen. *fonématu;* mužský tvar *foném* není vůbec uveden. Jméno *fontána* má vedle sebe též tvar mužský *fontán* (podle vzoru *hrad*) v témž významu „kašna, nádrž s vodotryskem, vodotrysk." Sportovní výraz *football* se podle PS. vyslovuje f u t b o l. Slovo *fortissimo* píše PS. se dvěma *s,* a to i ve významu adverbiálním (= velmi silně) i ve významu substantivním (= velmi silný, hřmotný zvuk); stejně se píše i příd. jméno *fortissimový.* Také slova *fossil, fossilně, fossilie, fossilní* se píší se dvěma *ss;* vedle toho však lze psáti též *fosilie* a *fosilní.* U hesel *fotoaparát, fotoarchiv, fotocitlivý, fotočlánek* PS. poznamenává, že lépe je užívat výrazů *fotografický aparát, archiv fotografií, citlivý na světlo, fotoelektrický článek.* Slova *fotokomora* (= fotografický přístroj, fotografická komora), *fotoobchodník* (= obchodník s fotografickými potřebami), *fotopapír* (= fotografický papír) a *fotoreklama* (= promítání fotografované reklamy v biografech) nejsou slova spisovná, nýbrž náleží do obchodního slangu. Slovo *foyer* (ve výslovnosti f o a j é) je buď rodu středního a nesklonné, nebo rodu mužského a skloňuje se podle vzoru *hrad* (gen. foyeru, vysl. f o a j é - r u, atd.).

Jazyk francouzský se jmenuje *francouzština* nebo *franština;* výrazy *frančina* a *frančtina* označuje PS. za zastaralé. Pomnožné jméno německého kraje kolem Norimberka, Bayreuthu a Würzburka *Franky* se skloňuje jako jméno *Rakousy:* gen. Frank, dat. Frankům, lok. ve Francích atd. Příslušné příd. jméno zní *franský;* méně správně se místo toho píše *francký.* Vedle jména ženského rodu *freska* (malba na čerstvé omítce) je ještě jméno středního rodu *fresko* s týmž významem; gen. pl. u obou těch jmen zní *fresk* i *fresek.* Slova *frisér, frisérka, frisérský, frisérství, frisírovati, frisura* atd. lze psáti též se *z*: *frizér, frizérka* atd. Jméno *frontispice* se v nom. sg. píše též *frontispic*

a v obou případech se vyslovuje f r o n t y s p i s; gen. sg. se píše *frontispicu* a vyslovuje se *f r o n t y s p i s u.* Lékařský termín *fthise* (tuberkulosa vnitřních orgánů, zejména plic) má vedle tohoto tvaru podle vzoru *duše* ještě tvar *fthisa,* který se skloňuje podle vzoru *žena.* Slovo *fůra* má skloňování dvojí: buď ve všech pádech zachovává *ů* (sg. instr. fůrou, pl. gen. fůr, dat. fůrám, lok. fůrách, instr. fůrami), anebo je mění v *o* s sg. instr. forou a v pl. gen. for. U slov *fisharmonika, fisharmonium* dává PS. přednost psaní *fysharmonika, fysharmonium.*

Vladimír Šmilauer:

Výklady slov.

H á v a z l a t o h l a v.

Šťastný objevitel Klareta, prof. V. Flajšhans, ukazuje článkem „Dvě slůvka“ (Listy filologické 64, 1937, 300—303), jak významná je úloha Klaretova v dějinách českého slovníka a kolik cenných poučení nám přinese detailní probádání Klareta.

V jediném jeho verši (Glossář, v. 1861: purpura sit *zlatohlav,* manica *rukáv,* armatura *háv)* jsou dvě nová, Klaretova slova, která jsou dodnes částí naší slovní zásoby. *Zlatohlav* je slovo nevalně šťastně utvořené asi podle německého *goltborte* jako rýmové slovo k *háv.* Z Klareta přejali toto nové slovo jiní slovnikáři, legenda o desíti tisících rytířů, Vavřinec z Březové, Životy sv. Otců, mikulovský Nový zákon atd. Ale k definitivnímu vítězství nad konkurujícími termíny (*pavlaka, nach, šarlat)* dopomohl mu J. Hus v Postille r. 1413. V XVI. stol. pronikl zlatohlav z Čech — kde se k němu přitvořil „stříbrohlav“ — do Polska.

Háv má osudy podobné. Základem je prý středohornoněmecké *have, habe,* majetek. Z Klareta přijal slovo „háv“ zpracovatel staročeské legendy o desíti tisících rytířů pro Passionál z r. 1395 a zásluhu o jeho rozšíření má zvláště Hájek a Veleslavín. Presl užil slova *háv* v botanice (a to, dodejme, ve významu „štít“; slovem *hávnatka* překládá totiž vědecké jméno *Peltigera* z řeckého slova *pelté,* lehký řecký štít; bedla *hávnatá* je latinsky „clypeolaria“, ke *clypeus, clipeus,* štít).

Je-li dialektické *háby* přitvořeno k slovu Klaretovu, nechce Flajšhans rozhodovati. My o tom velmi pochybujeme.

K l i m e n t, k l i m á k.

Al. Brückner — v svých jedenaosmdesáti letech stále ještě neúmorně činný — posuzuje v „Deutsche Literaturzeitung“

1937, sl. 1845, desátý svazek „Sborníku filologického". K výkladu Oberpfalcrovu, že argotická jména klíče *kliment* a *klimák* jsou obměnami slova *klíč,* poznamenává, že v polské polemické literatuře náboženské v XVI. a XVII. století jsou běžné výrazy *kliment* a *klimek* ve významu „podvod". Pramenem tohoto slova jsou domnělé listy papeže Klimenta I., čtvrtého biskupa římského, pro jejichž podvrženost protestanti prudce útočili na katolíky. Odtud prý by se dalo vyvoditi i uvedené slovo argotické.

Argotická slova mívají ovšem často osudy prapodivné a těžko je některý výklad, třeba by se nám zdál sebe složitější, prostě odmítnouti. Je však jednou z předních zásad etymologických, že výkladům prostým patří přednost před komplikovanými; a přirozenější je výklad Oberpfalcrův. Podobné obměny slov jsou v argotu velmi časté a významové posuny při tomto výkladu nejsou žádné. Při výkladu Brücknerově bychom si však museli nějak vysvětliti, jak se slovo omezené na theologickou literaturu polskou dostalo do zlodějského argotu českého; i významový posun je zde velmi značný.

Loktibrada = Langobard.

Shledávati a zjišťovati stopy germánských kmenů je dnes „velkou módou" v germanistice. Nic lehčího, než sejíti na tak nebezpečné půdě na scestí; a přistupuje-li k tomu silná a nebrzděná tendence, pochopíme, že se leckterý kus této literatury stává obdobou výzkumů Žunkovičových a Kuffnerových. S tím ovšem rozdílem, že tito naši nadšenci museli výsledky svých bádání vydávat vlastním nákladem nebo uveřejňovat v denním tisku a vědecké časopisy jim byly naprosto uzavřeny, kdežto dnešní Žunkovičové němečtí obsazují nejvážnější časopisy slavné a dobré tradice. V posledním čísle časopisu Zeitschrift für deutsches Altertum (74, 1937, 165 n.) otiskuje jakýsi Karl Simon obšírné „Frühgeschichtliche Siedlungsstudien", které jsou zatím vyvrcholením tohoto směru. K charakteristice stačí, řekneme-li, že podle autora *Frísové* založili nejen *Freisingen,* ale i *Friesach* a jiné osady štyrské a korutanské, *Anglové* pak stejně *Iggelevo* a *Inglum* jako *Engeldorf, Egelin, Ingoldestar, Engilbertis riuti* (z r. 834), *Angelorum mons* a rakouský *Engelhers.* Ale ovšem: toto bádání „stojí v službě naší vlasti", zkoumá pohyby „kmenů nordické rasy", a proto „běda kritikovi, který by se pro několik chyb . . . snažil zbořiti celek. Moje práce . . . potřebuje kritika vyšších hledisek". Nelze se divit, že při tak výmluvném doprovodu mohl se redaktor časopisu, Edw. Schroe-

der, jeden z nejzkušenějších a nejrozšafnějších toponomastiků, odvážiti jen rozpačité poznámky, že otištění práce neznamená souhlas. — Svobodné německé vědě mimoříšské připadá velmi vážná úloha ostře zakřiknouti toto ničení prestiže německé vědy po desítiletí budovaného. Nás přímo zajímají jen ty případy, kde se mluví o jménech našich. Simon si jich bohudík nevšímá. Není však sám. V „Bratislavě" zaznamenávám z „Ungarische Jahrbücher" výklad, že Spišský Štvrtok (německy Donnersmark) byl založen Markomany na počest boha Donnara, — což je asi tak pravděpodobné, jako že Vodňany jsou starým božištěm Wotanovým; v „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas" II, 168 pak najdeme rovnici, již jsme nadepsali tento článek. Autorem je debrecínský germanista Richard Huss. Píše: „Das im slawischen Volksmunde noch vorkommende *loctobrati* (etwa = die langen Brüder) deutet unzweifelhaft auf *Langobardi*" (slovo loctobrati, asi „dlouzí bratři", vyskytující se ještě u slovanského lidu, ukazuje nepochybně na Langobardy). Nemýlíme-li se, má autor na mysli slovo *loktibrada*. To neznamená ovšem „dlouhého bratra", nýbrž bytost s bradou na loket, v níž se tají zázračná síla té bytosti. Zpravidla je rodu mužského („na piaď muž, na loket brada", „brada na rýf dlhá", Polívka, Súpis slovenských rozprávok I, 265, 279), ale někdy i ženského („Ježibaba, co má bradu na loket dlouhou", u Němcové).

Je tu tedy sice formální souvislost se jménem Langobardů, neboť jejich jméno znamená též „dlouhobradí", předpokládat však přímou souvislost obou těch jmen je příliš smělé.

M a r o d.

Slovo *marod*, tak dobře známé všem, kdož vojančili za Rakouska, je oblíbeným thematem etymologických výkladů. A. J. Storfer, jehož poslední kniha „Im Dickicht der Sprache" našla ohlas také u nás, věnoval mu celou jednu kapitolu své starší knihy „Wörter und ihre Schicksale". Zpravidla se spojuje slovo *marod* se slovem *maroděr*, záškodník; proto se myslilo na vojáky císařského obrista z třicetileté války Meroda (ale byl i švédský plukovník téhož jména, jak upozorňuje Storfer). Tento výklad je však nemožný již proto, že francouzské slovo *maraud*, tulák, zná Villon už v XV. století. Storfer sám se přiklání k výkladu Sainéanovu, že základem je tu lidové slovo francouzského původu onomatopoického (*mrou - mrou*, kočičí koncert, potom toulavý kocour, tulák).

Naproti tomu Julius Bőhmer v „Zeitschrift für Mundartforschung" 13, 1937, 83 n. staví se ostře proti spojování slov *marod*

a *marodér*. Únava, nemoc a tuláctví, záškodnictví jsou přece představy hodně od sebe vzdálené. Slovo *marod,* nemocný, je podle něho původu arabského. *Marid, marad* znamená tam stav zeslabenosti, churavosti; z arabštiny přišlo přes jižní Evropu do francouzštiny a odtud pronikalo dále. — I mezi staršími výklady byly etymologie arabské, ale ty se týkají spíše slova „marodér" (z arabského *maruda,* nestoudný, nebo z *maraba,* povstalec). K výkladu Bőhmerovu zaujal příznivé stanovisko i K. Lokotsch, autor slovníku orientálních prvků v evropských řečech.

Martinská husa,

je pták milý i nám; ale u našich předků byla její sláva ještě větší. „Svatého Martina veškerá dědina štědrost vzpomíná, tučnú hus jie, víno pije . . ." praví studentská báseň ze stol. XIV. O původu zvyku, slaviti svátek sv. Martina husími hody, vykládá v „Egyetemes Philologiai Közlöny" 61, 1937, 246, odmítaje mnohé výklady jiné, El. Schwartz toto:

Biskup *Perpetuus* z Toursu ustanovil r. 480 měsíc před vánocemi za dobu pokání a postu; z diecése tourské se tento zvyk šířil po ostatní Francii a od synody mâconské r. 581 po celé církvi katolické. Posledním dnem před postní dobou, kdy bylo možno ještě dobře a dosyta hodovati, byl den sv. Martina, který se tak stal druhým masopustním úterkem. Nejslavnostnějším jídlem tehdejším byla husa; v prosinci nadto byla nejtučnější. A tak se stala typickým ptákem svátku martinského.

Onapaní a onavládka.

V „Knize Jezusa Sirache, jinak Ecclesiasticu", kterou přeložil v XVI. stol. z Kašpara Huberina Tomáš Rešel, označuje se žena mající nad mužem vládu slovem „onapaní" nebo „onavládka". Je to nápodoba německého „Siemann". O původu tohoto německého výrazu podává bohaté poučení Waldapfel József, pojednávaje v Magyar nyelv 33, 1937, 236 nn. o maďarském označení poslušného manžela „Simon bíró".

Pochází z literatury o zlých ženách ve středověku oblíbené. Nejpoučnější místo je v komedii Pavla Rebhuhna o svatbě v Káni Galilejské. Apoštol Šimon přichází na hostinu pozdě a omlouvá se, že musel kolébat dítě. Ondřej jej škádlí, že má právem své jméno (*Simon = Siemann).* Protože pak mezi apoštoly není již místa, posazuje jej ženich mezi ženy, které prý beztoho také chtějí býti „Sieman". Hospodyně Anna jej

vítá a říká, že by chtěla, aby všichni mužové byli „Sieman“, ale oni že jsou raději „Hermany“. —

Vidíme z toho, že se slova *Sieman* užívalo jednak o vládychtivých ženách, jednak o příliš poslušných mužích (i u Luthera se mluví o „Bruder Siman“ a Hans Sachs zná jméno „Simon frawenknecht“).

Waldapfel zná z Kotta slovo Rešlovo (omylem je ovšem cituje ze slovníku Rešlova). Uvažuje při tom, zda výraz německý a český vznikly samostatně nebo jaký je vlastně mezi nimi poměr. Nám se zdá nepochybné, že jde o čistě německou slovní hříčku se jmény *Simon* a *Herrmann* a ojedinělé výrazy Rešlovy že jsou kalk.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Bohumila Sílová, Mury — Bury — kouzelník. Jako
474. svoji knihu vydalo v říjnu 1937 Vydavatelstvo Družstevní práce.

Pohádka B. Sílové o kouzelníkovi Mury—Burym se hlásí mezi pohádky moderní, t. j. mezi vyprávění s motivy pohádkovými, ale s prostředím dnešního skutečného života. Tento druh dětské literatury, výhodně spojující vábivou fantastičnost pohádkových příběhů s reálnou životní zkušeností, může se v rukou dobrého a taktního spisovatele stát pro dítě nejen pramenem zábavy, nýbrž i vydatným činitelem výchovným. Po té stránce je knížka B. Sílové vskutku dokonalá. Spisovatelka vložila do svého vypravování ušlechtilou tendenci sociální, ale vede k ní svého malého čtenáře velmi jemně a nenápadně. Ačkoli je celý děj vymyšlen vlastně jen k službě oné myšlence sociální, není jeho přirozeně se rozvíjející osnova nikde rušena mravoučnými výklady a nedětskými úvahami; zamýšleného cíle dosahuje spisovatelka skrytě tím, že sympatie dítěte řídí směrem k osobám utlačovaným, poctivým a demokratickým. A především ovšem k předobrému a spravedlivému kouzelníkovi Mury—Burymu, na jehož konfliktech s rozličnými zřízeními moderního světa se právě ukazují nesrovnalosti a nesprávnosti v našem životě, mlčky schvalované nebo trpěné dnešní lidskou společností.

Od valné většiny dětské literatury, která se dnes vydává, liší se knížka Sílové příznivě i tím, že je psána živým a jadrným jazykem. Zdá se, že se Sílová hodně učila u Karla Čapka a hlavně že vystihla jeho umění, jak vypravování určenému ke čtení dát přirozenost a živost vypravování ústního. Od samého

začátku si dětské čtenáře získává tím, že je oslovuje a dotazuje se jich, jako by s nimi rozprávěla přímo. Při tom má velkou zásobu výrazných slov a spojení, takže její sloh působí dojmem svěží a lákavé novosti. Takto na př. popisuje svého kouzelníka:

„A panečku, to nebyl jen tak ledajaký kouzelník! Měl vysokou čepici, táákhle vysokou a tááhle špičatou, a na té čepici měl na konci červenou bambulku. Oblečen byl v černý, široký šat, který byl pošit rudými květy atd. Nu, pravím vám a nechci nadsazovat, takový krásný a vznešený kouzelník se hned tak neuvidí, ba, takového kouzelníka neuvidíte vůbec! A zatím co vítr řádil a běsnil dole pod hradem, počal se kouzelníkův obraz na listě pohybovat. Asi tak, jako to činí myšák Mickey v biografu" (13).

Stejně živý obraz vybavuje Sílová před čtenářem na př. líčením trampova příchodu do starého hradu:

„Pomaloučku po špičkách se plížil nádvořím, pomaloučku po špičičkách vešel do hradu. Ovanul ho mrazivý dech. — Hezky to začíná, — šeptá si a potichounku našlapuje. — Potichu, potichu, překvapím ty strašáky, — říká si a vystupuje na první schod. Ale sotva vkročil, prsk! prsk! a rachachapůc! zaskřehotaly všechny schody najednou. — A jéje, tohle bude pěkný koncert, — zadrkotal zuby tramp a ještě lehčeji vystupoval. A byl to opravdu příšerný koncert. Schody vrzaly, praštěly, skřehotaly, pískaly a lomozily, až sluch přecházel," atd. (24).

Také hromadění slov, zvláště souznačných, které shledáváme v tomto příkladě, má B. Sílová společné s K. Čapkem. Vyskytuje se u ní často, ale vždycky je ho užito vhodně a účinně, na př.: „. . . v těch neznámých horách, kde tekou a zpívají veselé potoky a dravé říčky padají se skal do hlubokých prohlubní, kde je tisíce cest, cestiček, stezek a pěšin, tisíce zaječích pelíšků a tisíce ptačích hnízd, tisíce liščích doupat a tisíce medvědích úkrytů," atd. (9). „Vítr bláznil, běsnil, burácel, hučel, skučel, hvízdal, ječel, halasil, skřehotal, svištěl, povykoval. . . Vítr se točil kolem hradu, neviditelný, ale strašný, vnikal do hradu vybitými okny, funěl, fičel, lomozil, halekal," atd. (11). Jinde zas toto hromadění výrazů poskytne prostředek k charakteristice výřečnosti jarmarečního kouzelníka: „Kouzelník jako já musí být mrštný, čilý, ohebný, bystrý, vtipný, pohotový, veselý a hlavně obratný. Musí mít v prstech cit a měkkost, jeho prsty musí být rychlé, šikovné, ohebné, pružné, lepkavé, kouzelník jako já musí znát neviditelné hmaty, lidskému oku nepostřehnutelné, musí se točit a poskakovat, otáčet, mlít jazykem napravo a nalevo, očima šilhat a kroutit se a povídat, hodně mnoho povídat" (35).

Ze slohu lidových pohádek přijala autorka epickou, volnou důkladnost vypravování s příznačným opakováním závažných motivů. I v tom si však počíná s jemným vkusem, takže dětskou zvědavost takovým zvolňováním děje jen napíná, nikdy neunavuje. Příkladem uvádíme místo, kde kouzelník Mury-Bury přijde na rozcestí.

„Čtyři cesty se rozbíhaly do čtyř stran.

První byla vozová, těžkými povozy rozježděná, koňskými kopyty ušlapaná. Podle ní na mezích rostly keře šípků, voněla mateřídouška a modral se rozrazil.

Druhá byla krásná, hladkými kameny dlážděná, zeleným trávníčkem vroubená a ubíhala vesele do širokého kraje.

Třetí byla nejkrásnější, černá byla, ocelí a železem pobitá, leskla se jako tuha.

Čtvrtá cesta byla kamenitá, neschůdná, křivolaká. Kolem ní kvetlo bodláčí, rostl netřesk a kvetl vlčí mák. Stoupala k černému lesu, za nímž každého rána slunko vychází.

První cesta, vozová a ušlapaná, vedla do *země Spravedlnosti*,
druhá cesta, hladkými kameny dlážděná, vedla do *země Pokroku*,
třetí cesta, nejkrásnější, železem a ocelí pobitá, vedla do *země Pořádku*,
čtvrtá cesta, kamenitá, křivolaká, vedla do *země Svobody*, neboť tak stálo psáno velikými písmeny na ukazateli cest."

A konečně jednou z nejsympatičtějších vlastností této pěkné knížky je čistý, správný jazyk. Sílová se většinou vyjadřuje v lehkém a pohyblivém tónu hovorovém a to ji už napřed chrání před rozličnými kazy dnešního jazyka knižního. Na účet snahy vyjadřovat se hovorově lze naopak přičísti některé odchylky od spisovné normy, které jsou běžné v jazyce živém, na př. otevírají (12), otevírá (36) m. otvírají, otvírá; rozevírá (41) m. rozvírá; zem (32) m. země; kam ho (dřevo) schovat (57) m. je; růži jsem nechal zmodrat (34) m. udělal jsem, aby růže zmodrala; zvyklý na leccos (23) m. lecčemu, a pod. Jiných odchylek je tu málo. Autorka píše na př. splihle (24) m. zplihle; hajdy odtud, nebo vás spráskám (51) m. zpráskám; nepřejte si, abych s vámi súčtoval (61) m. zúčtoval; do náruči (55) m. do náručí n. do náruče; Vůdče (91, 96) m. Vůdce (5. pád); kde budu spat (34) m. spát; v tutéž chvíli (35) m. v touž; proč nejste více stateční? (95) m. statečnější; po ukončeném hovoru (37) m. po ukončení, skončení hovoru; obdivuji pořádek (91) m. obdivuji se pořádku; aby poslouchali jeho čarovnému zpěvu (49) m. jeho čarovný zpěv; byl tak pevně odhodlán, že ho neodrazily ani Artuškovy rady (37) m. ne-

odradily; od mé vůle závisí (35) m. na mé vůli závisí; nemohu odejít, aniž jsem tu nenechal tebe (40) m. aniž bych tu nechal tebe; že by lidé nejdříve vyplundrovali zemi, aniž uvažovali o tom, jak ... (69) m. aniž by uvažovali; ovšem, věc má jeden háček (40) m. ta věc n. to. Nevhodně je vynecháno zájmeno *se* ve větě: Pojednou se zachechtal a směje a směje (30) a směje se a směje.

Zato však ve psaní spřežek a v interpunkci má autorka některé své zvláštnosti a důsledně se jich drží v celé knize. Tak se tu píše na př. toseví (7, 21, 25 atd.) m. to se ví; sebevíce (14, 28 a j.) m. sebe více; sebedelší (47) m. sebe delší; sebemoudřejší (64) m. sebe moudřejší; vzalo zasvé (28) m. za své; byl smíchem skoro bezsebe (30, 47) m. bez sebe; jen tak naskok (40) m. na skok; zpodhledí svítily oči (27) m. zpod hledí; čertví, kam jsem to zašel (23) m. čert ví, kam; dvacátáčtvrtá porada (63) m. dvacátá čtvrtá, atd. Jindy se zas naopak píše kam pak (24) m. kampak, což pak (62) m. cožpak.

Autorčině interpunkci pak lze vytknouti, že je často neprávem vynechávána čárka mezi větou vedlejší a hlavní, když je věta hlavní připojena spojkou *a*, na př.: Pohádka je tak, jak ji povídám (,) a o penězích v ní nic není (6). Celé tělo dřevění, jako by jím prolézalo tisíce mravenců (,) a ať dělá co chce, nemůže s místa (41). (Kouzelník) promlouvá hlasem, který se podobá zvuku flétny (,) a usmívá se na babičku (44). Princeznu měl (král) tak krásnou, že se to ani vypovědět nedá (,) a tak ji mořil (47)! A podobně je tomu i na str. 68, 92 a j. Nesprávně bývá vynechána čárka také tehdy, když se spojkou *a* připojuje věta vedlejší a před ní stojí věta hlavní, na př.: Líbíš se mi (,) a třebaže nejsi kouzelník, dovol, abych ti říkal bratře (37). Někdy není čárkou oddělena ani vedlejší věta od věty nadřízené, na př.: A protože byl Mury-Bury kouzelník všetečný, umíněný a zvědavý (,) řekl si, že ... (73), atd. Jinde zas píše autorka čárku zbytečně i mezi vedlejšími větami spojenými souřadně, na př.: ... začala jsem jen tak, aby mi pusa nestála (,) a abych už měla od té holky pokoj (9). Čaruji, kde se to dá (,) a kde mi za to zaplatí (29). Zdálo se, že již velmi rozvázal (,) a strach že z něho spadl (30). Nikdo nevěděl, čemu se směje (,) a proč se směje (30), atd. Často bývá taková nadbytečná čárka i před spojkami podřadicími, na př.: Neboť(,) kdybyste se milovali, kdybyste nebažili po bohatství a moci, poznali byste ... (68). Mury-Bury (,) jako zlatý ptáček letěl od babičky přímo k soudu (63). Než (,) co se stalo, stalo se (57), a j. A takových zbytečných čárek je tu hojně i v jiných

případech, na př.: Říkám vám, kouzelník (,) to byl (58). Na návsi, na zahrádkách se tyčily kopce dřeva, všude, všude (,) samé dřevo (57). On (,) — ukazuje na přimraženého hajného(,) — nás vždycky tak honí (52). Ale (,) říkám vám, nebudete tam k ničemu (37). Každý hledal místo (,) jemu určené (31). (Kůň) který(,) toseví také obživl (21). A zatím (,) co vítr řádil a běsnil dole (13). Hleďme ho, trampíka (,) statečného (25)! Kouzelník jako já (,) musí být mrštný, čilý . . . (35). Dovol, abych ti říkal (,) bratře (37). Ale škoda ho věru (,) nebude (96), atd.

K těmto odchylkám, jež lze těžko pochopiti u autorky tak pečlivě dbající ve svém díle na dokonalost jeho jazykové podoby, přistupují ještě případy, kde je opominut vykřičník, na př.: (Tramp) láteřil: — Taková drahá kytara. Ten rytíř mě prohnal. Ještě že jsem ji nepustil. Ale kdepak (37). — Já zůstat v hradu? Ale co si myslíte. Ani mě to nenapadne (40), a pod. jinde. V tom tedy a v několika jednotlivostech, které byly prve uvedeny, bylo by třeba opravy, aby bylo lze tuto knížku B. Sílové o kouzelníkovi Mury-Burym nazvati vzornou ukázkou moderní pohádkové literatury pro děti. *B. Nový.*

Zpráva kanceláře Slovníku jazyka českého.

Za rok 1937 byly excerpovány tyto spisy:

1871 B. Janda, Boček; Frant. Sušil, Pavel 1 2; J. Kalousek, Státní právo. 1887 Lad. Stroupežnický, Naši furianti, Sirotčí peníze, V panském čeledníku; 1891 Lad. Stroupežnický, Vojtěch Žák, Zkažená krev; 1893 Lad. Stroupežnický, Na Valdštejnské šachtě, Zvíkovský rarášek; 1894 Lad. Stroupežnický, Paní mincmistrová; 1897 K. Mádl, Soupis památek hist. a um. v okresu kolínském, Lad. Stroupežnický, Václav Hrobčický z Hrobčic; 1899 Fr. Polívka, Květena 1.; Z. Winter, Miniatury; 1900 K. Chytil, Soupis památek hist. a uměl. v okresu chrudímském; 1902 Literatura česká XIX stol. I—III; Z. Winter, Staré Listy; 1904 Z. Winter, Povídky a obrázky histor.; 1905 Listy filologické; Z. Winter, Rozina sebranec; 1908 J. Kamper — Z. Wirth, Soupis památek hist. a uměl. v okresu stříbrském; 1911 L. Niederle, Slovanské starožitnosti; 1915 A. M. Tilschová, Fany; 1917 Naše řeč r. I—XVIII; R. Weiner, Netečný divák; 1918 Červen r. I—IV; K. Scheinpflug, Pouta soužití I, II; Ot. Šimek, Dějiny literatury franc. v obrysech I, II; E. Vachek, Řešeto; K. Scheinpflug, Mrak; R. Weiner, Třásničky; E. Vachek, Sup; 1922 J. Kubín, Lidové povídky; R. Malý, Svět v Bohu; Ant. Matějček, Dějepis umění I, II, V, VI; 1923

Ferd. Engelmüller, Cesty k malířskému umění; Ant. Podlaha, Veliký katechismus katol. náboženství; K. Scheinpflug, Italský zájezd; E. Vachek, Kovadlina; J. Vrba, Lesáci; Alois Žipek, Světová válka; 1924 J. Kratochvíl, Vesnice; Fr. Kubka, Fu; R. Malý, Posvěcení života; K. Scheinpflug, Paříž; A. M. Tilschová, Dědicové; V. Vojtíšek, O archivech měst. a obec. a jejich správě; 1925 M. Vítková, Doma I, II; E. Votoček, Anorganická chemie; J. Vrba, Chodská rebelie I, II, III; 1926 Fr. Kubka, Dvojníci a sny; 1927 Ed. Beneš, Světová válka I, II, III; F. V. Krejčí, U protinožců; Sbírka zákonů a nařízení; A. M. Tilschová, Haldy I, II; E. Vachek, Bidýlko; 1928 J. Kratochvíl, Cesta revoluce; J. Kříženecký, Užitek hospodářských zvířat; V. Vojtíšek, O pečetech a erbech měst praž. a jiných čes.; R. Weiner, Lítice; J. Havelka, Právnický slovník; 1929 Zachoval-Mukáč, Právní nauka I, II; 1930 K. H. Hilar, Pražská dramaturgie; K. Kavina, Obilí; Kamil Krofta, Podkarpat. Rus a Československo; K. Nový, Srdce ve vichru; K. Scheinpflug, Motýl ve svítilně; 1931 J. Černý, Hospodářské strojnictví; J. Morávek, Ohnivá lázeň; Sbírka zákonů a nařízení; K. Scheinpflug, Mluvící stěna; 1932 Ing. Ct. Fiala, Železnice; Fr. Götz, Padající hvězdy; Fr. Kovárna, Současné malířství; G. Kretschner, Železnice; Fr. Kvapil, O čem vím; K. Nový, Tváří v tvář; F. Oberpfalcer, Jazykozpyt; K. Scheinpflug, Babylonská věž; J. Slavík, Bolševismus v přerodu; V. Vojtíšek, Sborník příspěvků k dějinám hl. města Prahy; 1933 B. Havránek, Cvičebnice češtiny I, II, III, IV; T. G. Masaryk, Cesta demokracie I, II; K. Nový, Chceme žít; O. Scheinpflugová, Dvě z nás; A. M. Tilschová, Vykoupení; E. Vrchlická, Rej, Taneční názvosloví; Vynálezy a pokroky; 1934 Kamil Krofta, Čechy do válek husitských; J. Laichter, Na prahu republiky; Fr. Maixner, Výchova sportem; Mil. Nohejl, Svět nic neví; J. J. Paulík, Utonulá; K. Scheinpflug, Nevolnictví těla; J. Slavík, Lenin; A. Sovová, Příručka k hospod. cvičením pro odb. školy žen. povolání; A. M. Tilschová, Alma mater; P. Viskup, Výživa a jídelní lístek rozum. člověka; V. Vojtíšek, O našich městech a patrimoniích a o správě obec. archivů; K. Zmatlík, Šachy; 1935 K. J. Beneš, Uloupený život; B. Klička, Útěk ze století; J. Knap, Muži a hory; J. Knap, Polní kytice; Réva na zdi; J. S. Machar, Na okraj dnů; Vl. Neff. Malý velikán; S. K. Neumann, Srdce a mračna; K. Nový, Atentát; O. Scheinpflugová, Balada z Karlína; F. X. Šalda, Dřevoryty staré i nové; Šaldův zápisník r. VIII, IX; A. M. Tilschová, Matky a dcery; L. Vančura, Jezero Ukereve; J. Vávra, Ahmed má hlad; P. Viskup, Lékař kuchařem; J. Vrba, Dílo věčnosti; Kvetoucí hloží I, II; J. Zahradníček, Žíznivé léto; 1936 J. Čapek, Kulhavý poutník; K. Čapek, Cesta na sever; V. Černý, Karel Čapek; J. Glazarová, Roky v kruhu: Fr. Götz, Muž bez vlasti; Fr. Halas, Staré ženy; Ignát Hermann, Pan

Koriandl a spol.; J. Hora, Máchovské variace; V. Kác, Rok práce v zahradě; B. Klička, Do posledního dechu; J. Kopta, Marnotratná pout; V. Martínek, Zrádce národa; Vl. Neff, Poslední drožkář; V. Nezval, Řětěz štěstí; Žena v množném čísle; Jos. Novák, Kdo se mnou poletí; K. Nový, Samota Křešín; J. Patočka, Přirozený svět jako filos. problém; Fr. Pecháčková, Země miluje člověka; Přítomnost; J. Seifert, Ruce Venušiny; K. Sezima, Mlází; K. Scheinpflug, King-Fu; F. X. Šalda, Mácha snivec a buřič; P. Viskup, Užívejte vzduchu a pohybu; Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky. 1937 Balíkový sazebník; K. Čapek, Bílá nemoc; Feuilletony a sloupky v Lidových novinách, První parta; Masarykova akademie práce; Noviny současné a časopisy; Rozličné technické časopisy; Odborné poštovní příručky; Poštovní novinový řád; Poštovní řád; Přítomnost; Vacková (dodatek Správné výživy zdravých a nemocných od MUDr. K. Kleina); Jan Weiss, Spáč ve zvěrokruhu.

K excerpci těchto spisů přispěli:

Dr. Marie *Brožová* z Prahy 16.419 lístky. Vojtěch *Břečka,* profesor v. v. z Prahy, 6.913 l. Bernard *Dolák,* profesor v. v. z Prahy, 270 l. Vladimír *Drbal,* profesor v. v. z Brna, 4.423 l. František *Fučík,* ředitel měšť. škol v. v. z Prahy, 7.237 l. Přemysl *Hájek,* profesor z Prahy, 11.624 l. Božena *Houdková,* tajemnice městské knihovny v Praze, 1.362 l. Ladislav *Janský,* profesor z Prahy, 920 l. Václav *Krejčí,* ředitel čs. pošty z Prahy, 651 l. Břetislav *Kubala,* profesor z Tišnova, 1.278 l. Jan *Kubišta,* profesor z Prahy, 6.560 l. Františka *Ludvíková,* sestra řádu sv. Voršily z Prahy, 168 l. Karel *Popelka,* profesor v. v. z Prahy, 2.812 l. Ing. Eduard *Prandstetter* z Prahy, 3.257 l. Josef *Soukup,* úředník zemského úřadu z Prahy, 1.043 l. Dr. Terezie *Steppanová* z Prahy, 2.163 l. František *Vlasák,* poštovní inspektor v. v. z Prahy, 20.428 l. Ph. C. Růžena *Vodičková,* z Prahy, 8.219 l.

Celkem bylo v roce 1937 lístků 95.787 ze 150 (194) spisů (svazků).

Z NAŠICH ČASOPISŮ.

V Strojnickém obzoru z 5. 10. 1937 (str. 335 n.) píše prof. ing. *Vladimír List* v článku „Normalisace součinitelů prostupu tepla" o jazykové stránce příslušných termínů, které je rovněž třeba normalisovat, a dotýká se znova slova *průteplivost*, o němž psala NŘ. XXI, 1937, 173, 178 n. a 241 n. Vychází z článku ing. dr. K. Kalouse v témž časopise a důkladným rozborem ukazuje, jak by bylo lze v dnešním názvoslovném zmatku tohoto technického úseku zjednat jasno. Prof. List připomíná, že Angličané, když po válce normovali své elektrotechnické názvy, upravili je radikálně a logicky tak,

aby měl název jevu příponu *-ion* (na př. induction), název vlastnosti s jevem související příponu *-ance* (na př. inductance) a název specifické hodnoty vlastností nebo jevů příponu *-ivity* (na př. conductivity). Angličané se nebáli upraviti podle této zásady i mnohé výrazy starší a dosáhli tím v svém názvosloví velké jasnosti a přesnosti. O něco podobného se v češtině pokusila redakce Elektrotechnického slovníku, v jejímž čele stál právě prof. List (v NŘ. XVII, 1933, 23 n., 55n.), a třebas nebylo možné provésti tuto zásadu tak důsledně jako v angličtině, přece jen se podařilo vyhraditi příponu *-ost* vlastnostem. Tak byly zavedeny pro jevy výrazy *indukce, influence* a pod., pro vlastnosti výrazy *indukčnost, vodivost* atd., pro specifické hodnoty výraz *specifická* nebo *měrná vodivost* a j. Jen slovo *odpor* nebylo lze nahraditi výrazem *odpornost* (v angl. je důsledně *resistance*); zato pro vlastnost opačnou je dobré slovo *vodivost* (angl. *conductance*). Prof. List soudí, že by bylo dobré pokusiti se o takové soustavné rozlišení i zde. Vedení tepla ve stěně samé je analogické s vedením elektřiny, a proto se doporučují i analogické výrazy, takže by pak soustava termínů sem spadajících byla asi tato:

Jev:	Vlastnost:	Hodnota charakteristická:
Vedení elektřiny	Elektrická vodivost	Specifická n. měrná vodivost (elektrická)
Vedení tepla	Tepelná vodivost	Specifická n. měrná vodivost (tepelná)
Přestup tepla	—	Součinitel přestupu (tepla)
Prostup tepla	Tepelná prostupnost	Součinitel prostupu (tepla)

Potom lze tedy mluviti na př. o teplu, které za noc prostoupí stěnami bytu při mrazu x^0 a vnitřní teplotě y^0 C, právě tak, jako mluvíme o elektřině, jež prošla vedením za jistý čas při jistém rozdílu napětí. Měří-li se pak charakteristická hodnota nějaké hmoty, na př. porósní cihly, měří se její s p e c i f i c k á nebo m ě r n á t e p e l n á v o d i v o s t, nikoli „průteplivost“. Prof. List tu tedy podrobným výkladem odborným odůvodňuje a doplňuje návrh, který učinil Vl. Šmilauer v NŘ. XXI, 1937, 242 a jehož cílem rovněž bylo nahraditi termín „průteplivost“ výrazem lepším.

Termín *přestup tepla* je název složitého jevu, který nastává při přechodu tepla ze vzduchu na stěnu. Prof. List ponechává odborní-

kům, aby rozhodli, je-li název *přestup* vhodnější než *přechod;* doporučovalo by jej hlavně to, že příd. jméno z něho utvořené (*přestupný*) nevede k takovým omylům jako příd. jméno *přechodný.*

V druhém čísle XXIV. ročníku Časopisu pro moderní filologii (str. 134—138) uveřejňuje *Josef Janko* další Poznámky a příspěvky k českému slovníku etymologickému. Tentokrát přináší výklad slov *šilink* a *pardus.* Slovo *šilink* vedle běžného významu *peníze* má ještě odvozené významy *,tucet'* (počítati na šilinky — u Komenského), *,jistá míra hornická'* (u Veleslavína) a konečně význam *,bití, výprask, pardus'* (u Husa i jinde: dáti, vyměsti komu šilink nebo lidové szobnouti šilink = vytrpěti trest). Všecky tyto významy mají své vzory v němčině. Šilink měl 12 menších jednotek, odtud význam ,tucet'. Také ,míra hornická' znamenala 12 jednotek, jak je viděti na př. v Adelungově výkladu o výraze: ,ein Schilling Wasser' značí v českých dolech ,12 lederne Schläuche oder 480 Prager Pinten'. A konečně význam ,bití', něm. Schilling, znamená v německém právě 12 ran, jež smí na holou řiť dostati metlou učedník. Bez německého vzoru jsou české odvozeniny *,šilinkovati'* koho (vypráskati) a zlodějské *,šiliňgr'* (četník). Slovo *pardus* (zdrob. *pardousek*) se vykládá jednak z vlastního jména *Pardus* (jméno táborského vojevůdce), jednak jako eufemistický název pro řiť recte *p* (*a*) *rd* (*us* místo) *el.* Oba tyto nepravděpodobné výklady nahrazuje Janko výkladem ze základu onomatopoického, doloženého na př. ve středonizoněm. *pardus,* dánském *bardus,* švédském *burdus,* něm. *bardauz, pardauz* — vesměs citoslovcích s významem „rána, hřmotný pád", odvozovaných z prostšího základu *puz, buz* (= čes. *bác!*). Citoslovce *pardus* doprovázející každou z 12 ran zastoupilo brzy slovo *šilink* s podobným významem a mohlo býti i základem pro osobní jméno *Pardus* (= člověk pádný neb oblibující si citoslovce *pardus*). *kvh.*

Kliďaský, keťaský atd. V jednom pedagogickém časopise, sledujícím s velkým zájmem vycházení Příručního slovníka a často jej vhodně glosujícím, čteme k sešitu 45. tuto poznámku: *„Kliďaský* je snad vytištěno omylem; má býti *kliďasský - kliďasští".*

S tím tedy, prosím, souhlasiti nemůžeme. V Slovníku je správně *kliďaský,* je tam *keťaský,* bude tam *lotraský, mamlaský* atd. Je to proto, že *ss,* vzniklé z koncového *s* základu a ze začátečního *s* přípony *-ský,* splývá i v písmě v *s* jedno. Je tomu tak velmi často ve jménech místních: *brandýský, pruský, alsaský, gervaiský, tiský,* ale i ve jménech osobních a národních: *hermeský, ruský* a v slovech obecných: *kustoský, nebeský, veský* atd.

Plachtění, plachtařství. Aeroklub republiky Československé stanovil, jak referuje „Technik“ VII, 1937, 68, terminologii plachtění. *Plachtění* je podle definice „Leteckého průvodce“ I, 86 „létání s letadly těžšími vzduchu bez vnitřní práce, při němž se využívá zejména vzestupných proudův ovzduší“. Podle usnesení Aeroklubu je *plachtění* výraz pro funkci letu (ne tedy „bezmotorové létání“); sportovní nebo spolková činnost, jejímž účelem je plachtění, se jmenuje *plachtaření, plachtařství:* plachtařský odbor, plachtařský kurs. Kdo provádí plachtařský sport, je *plachtař.*

Terminologie tato je, jak vidět, přesně analogická k *bruslení, bruslař, bruslařství, bruslařský; lyžování, lyžař, lyžařství, lyžařský; veslování, veslař, veslařství, veslařský,* a tedy správně tvořena. *š.*

DROBNOSTI.

DŮHON. Pan rada nejvyššího soudu v Brně dr. Vl. Jeřábek se táže, je-li výraz „pod důhonem práva“ správný, z čeho vznikl a má-li se mu dávati přednost před výrazem „pod exekucí“. — Pokud jsme mohli zjistiti v přístupných odborných pomůckách, nevyskytuje se výraz „pod důhonem práva“ v dnešní právní praxi; proto ho ani PS. neuvádí. V staré češtině právnické bývalo slovo *dóhon* (vedle *dohnánie*), ale znamenalo „dokonání půhonu (t. j. obsílky, srov. NŘ. XXI, 1937, 144), další, konečný půhon“, tedy něco zcela jiného, než má vyjadřovati slovo *důhon* ve spojení „pod důhonem (t. j. pod donucením) práva.“ Domníváme se, že není příčiny, aby se dávala přednost tomuto spojení před výrazem jinak běžným; není to ani spojení staré, vžité, ani nutné, jak je vidět ze svědectví dnešních odborných pramenů. Jeho jedinou předností před výrazem „pod exekucí“ je český původ; pochybujeme však, že by to za uvedených okolností mohlo stačiti k odůvodnění jeho dnešní existence.

HOHOL (X. Y.). Proč prý není slovo *hohol* s významem *„boule“* ani v slovníku Vášově-Trávníčkově ani v Příručním slovníku? Ve východních Čechách se ho užívá a také Kott VI. je zaznamenal. — Slovo *hohol* se vyskytuje toliko dialekticky na území, jak se zdá, zcela malém a o takových slovech praví Přír. slovník v předmluvě výslovně, že je uvádí „jen tehdy, objeví-li se jako zvláštní prostředek v jazyce spisovném.“ Slova *hohol* v dialektickém významu „boule“ žádný český spisovatel neužil, a proto je PS. nezaznamenal. Z téhož důvodu patrně je neuvedl ani slovník Vášův-Trávníčkův, neboť v předmluvě praví výslovně, že se jeho výběr hesel nářečních řídí snahou usnadniti čtenářům čtení literárních děl. — Kott zaznamenal slovo *hohol* „boule“ z Novobydžovska a doprovodil je větou: Udeřil se, až mu naskočil hohol. Jinak je slovo *hohol* doloženo jako odborný termín přírodopisný s významem „Fuligula clangula, pták z podčeledi kachen potápěcích“; tak je uvádějí všechny naše větší slovníky. Gebaurův slovník staročeský má asi z r. 1143 s. v. *Hohol* osobní jméno

„Gogol hortulanus“ a srovnává je s rus. slovem gogol' „anas clangula“. K tomuto stč. osobnímu jménu náleží také místní jméno Hoholici, které Gebauer l. c. dokládá už z XIII. stol.

SNÉSTI PRÁDLO S PŮDY A J. Pan Rudolf Mertlík, posluchač filosofie, se táže: »Rozhlas 2. 8. 1937 komusi radil, že se správně píše „snésti prádlo z půdy“, nikoli „s půdy“. Je to správné? — Už dlouho uvažuji o slovech *ledovati, ledování* a *stolničiti, stolničení*. Se slovem *ledovati* lze ještě snad se smířit; ale slovo *stolničiti* mi připadá velmi nečeské. Mají tato slova oprávnění v jazyce? Nepříčí se duchu našeho jazyka? Vždyť by se pak mohlo říkat i „světnicovati, knihovati atd.!“ — Nezdají se mi správné věty, jako je tato: Otec mu uložil úkol. Což on rád vykonal. Nebo: Zanechává milou památku. Která nezanikne. Které bude vzpomínáno.« — Odpovídáme na tyto dotazy po řadě. — S uvedeným poučením rozhlasu nemůžeme souhlasit docela. Ve větě „snésti prádlo s půdy“ je představa „shora dolů“ příliš určitá a silná, aby bylo možno nedbati jí a místo předložky *s* položiti předložku *z*. Tím spíše se nám zdá předložka *s* v tomto spojení potřebná, že výraz „prádlo z půdy“ může znamenat také něco docela jiného. Kdybychom slyšeli na př. větu „Tohle je prádlo z půdy, a to je ze zahrady“, vyjadřovala by nám předložka *z* původ, provenienci prádla, t. j. představa „shora dolů“ je tu zatlačena vztahem jiným. Rada rozhlasem, o níž píše pan M., tento nápadný a důležitý rozdíl ve významu obou těch vazeb stírá, a už proto nemůže být dobrá. — Sloveso *ledovati* není utvořeno způsobem v češtině neobvyklým a ani jeho význam neodporuje zvyklostem našeho jazyka. Příponou *-ovati, -uji* se utvořila a tvoří posud velmi lehce slovesa ode jmen, a to slovesa s nejrozmanitějším významem. Mnohá z nich znamenají „býti tím, co vyjadřuje základní jméno“, na př. panovati (vlastně = býti pánem), kralovati (= býti králem), vojákovati (= býti vojákem), ševcovati (= býti ševcem), soudcovati (= býti soudcem) atd. Jiná mají význam „činiti, způsobovati to, co vyjadřuje jméno základní“, na př. povykovati (= dělati, způsobovati povyk), sněmovati (= konati sněm), boxovati (= provozovati boxing), pracovati (= konati práci) atd. Velké množství těchto sloves má význam „opatřovati tím, co vyjadřuje základní jméno“, na př. nýtovati (= opatřovati nýty), lemovati (= opatřovati lemem), razítkovati (= opatřovati razítkem) atd. Mnohá taková slovesa nám dnes už jen v nejširším smysle znamenají „zabývati se, obírati se nějak tím, co vyjadřuje základní jméno“, na př. kamenovati (= házeti kamením po něčem), dolovati (= pracovati v dole), stolovati (= hodovati, seděti u stolu), veslovati (= pracovati veslem), pádlovati (= veslovati pádlem) atd. Jak je vidět, jsou tu zastoupena slovesa stará i zcela nová. Sloveso *ledovati* (= dělati led, pracovati o ledě) se z jejich řady nijak nevymyká, třebas je snad jeho původ nedávný; Jungmann má sice heslo *leduji, ledovati,* ale s významem „kandieren, eisen“ (u cukráře), t. j. „podobné ledu činiti“

a Kott VI. uvádí výraz „ledování přírodní, umělé", tedy patrně s významem „vyrábění ledu". — Z podobných důvodů nelze ani sloveso *stolničiti* pokládati za nesprávné. Jungmann je zaznamenává z Čelakovského Ohlasu písní ruských s významem „pána svého obveselovati, s ním hodovati, a zvláště ku každé službě důležité neboli hrdinskému činu na pohotově býti"; byla to povinnost uložená „bohatýřům k stolování kněze Vladimíra náležejícím." Nejstarší doklad slovesa *stolničiti* má tedy předlohu ruskou, ale to není na překážku, abychom toto sloveso v jeho dnešním významu nespojovali s podst. jménem s t o l n í k a neviděli v něm útvar podobný, jako je na př. *řezničiti* (k *řezník*), *zedničiti* (k *zedník*), *nádeničiti* (k *nádeník*), *tesařiti* (k *tesař*), *pytlačiti* (k *pytlák)* atd. Dnes sloveso *stolničiti* znamená „býti stolníkem, konati práce u stolu, při stolování" a zásluhu o jeho rozšíření má, pokud víme, spisovatel dr. Jiří St. Guth-Jarkovský, autor knihy o stolničení.

SPOJKA *ANIŽ* V NOVINÁŘSKÉ ČEŠTINĚ. Jeden z našich čtenářů nám poslal množství výstřižků, z kterých je vidět, že spojka *aniž* stále ještě působí našim novinářům velké nesnáze. Jako se dříve napořád psalo *aniž by* bez zřetele k způsobu slovesného děje, tak se teď ze strachu před tím *by* píše napořád *aniž,* a to i tam, kde se jím připojuje věta zcela nepochybně kondicionální. Na př.: „Dosud se nepodařilo najíti dokonalejší zařízení, které by jiskření lokomotiv úplně zabránilo, aniž při tom nemělo(!) škodlivý vliv na výkon lokomotiv." Kdybychom zde spojku *aniž* rozvedli, zněla by ta věta asi tak: . . . zařízení, které by jiskření lokomotiv úplně zabránilo *a které by* při tom nemělo atd. Nejraději bychom se tu ovšem vyjádřili vůbec bez spojky *aniž* (. . . zařízení, které by jiskření zabránilo a nemělo při tom vliv . . .); ale chce-li už někdo této spojky zde užít, musí ji spojit se slovesem kondicionálním, a to kladným, tedy: aniž by při tom mělo škodlivý vliv atd. Podobně je tomu i v těchto souvětích: „Znamená to, že nikdo nemůže s Německem ujednat žádnou smlouvu, aniž tím Rusko zrazoval?" (Smysl je: tak, aby tím Rusko nezrazoval; chceme-li zde užíti spojky *aniž,* musíme vyjádřiti kondicionálnost věty jí uvozované: aniž by tím Rusko zrazoval.) „Lidé by se mohli stěhovat z jednoho bytu do druhého, aniž to zpozorovali." (Smysl: a ani by to nezpozorovali; se spojkou *aniž* by ta věta měla tedy znít: aniž by to zpozorovali.) „(Otázka,) jak zjednat zastoupení všem hospodářským vrstvám a dát jim zákonem zaručený vliv, aniž tím byla porušena svrchovanost parlamentu." (Smysl: tak, aby tím nebyla porušena, tedy: aniž by tím byla porušena.) „Mohu-li usnesením sněmovny dosíci pro ni (manželku) svolení, aby byla chotí královou, aniž zaujímá místo královny." (Smysl: tak, aby nezaujímala n. a aby při tom nezaujímala; mělo tedy být napsáno: aniž by zaujímala). „Francie může podle této záruky a podle obecného závazku článku 16. úmluvy Společnosti národů přijíti Československu na pomoc, aniž porušila rýnský pakt

smlouvy locarnské a tím vynutila zakročení garančních mocností.“ (Smysl: tak aby neporušila a tím nevynutila; tedy: aniž by porušila... a tím vynutila...) „Postavení Anglosasů v mezinárodní konstelaci je tím významnější, že hra je opravdu světová a že není možno vysledovat všechny důsledky na jedné polovici globu, aniž jsme se dostali na druhou.“ (Smysl: tak, abychom se nedostali; tedy: aniž bychom se dostali na druhou.) „Je dosti dobrého, co je možno říci o Josefu Vraném, aniž se člověk musil přetvařovat.“ (Smysl: tak, aby se člověk nemusil přetvařovat; tedy: aniž by se musil...)

Příznačný rys dnešní spojky *aniž* je, že se ve větách jí uvozovaných ztrácí smysl pro náležitý slovesný čas; klade se v takových větách napořád čas minulý, i když je řeč zřejmě o ději současném. Na př.: „(okolnosti,) které často sahají až na existenci jednotlivce, aniž ten měl nějakou možnost dovolat se proti tomu soudní ochrany.“ Smysl této věty je: okolnosti ty sahají na existenci jednotlivce *a on (při tom) nemá* možnosti dovolat se soudní ochrany; i když tedy zde užijeme (arci zbytečně) spojky *aniž,* musí v druhé větě zůstat čas přítomný, jen tvar záporný se změní v kladný: aniž má možnost atd. Táž chyba v čase je i v těchto větách: „Samostatní architekti jen stěží získávají placenou práci a soutěží je stále příliš málo a jsou pro projektanty nákladné, aniž jim zaručovaly, že dostanou zpět aspoň to, co na ně vynaložili.“ (Smysl: a nezaručují jim n. a ani jim nezaručují; tedy: aniž jim zaručují.) „Polsko zůstává ve spojeneckém svazku s Francií, Japonsko sleduje svou politiku v Číně, aniž zasahovalo do evropských rozporů.“ (Týž případ, tedy: aniž zasahuje). „Všichni, kdo přemýšlejí o velikých událostech mezinárodních, aniž musili býti honěni ve všech otázkách zahraniční politiky, větřili již ode dávna, že...“ (Smysl: a ani nemusí být honění n. a nemusí být při tom honění a pod.; tedy: aniž musí býti honění.) „Často toužívají i nevdané ženy po mateřství a jim se podobají i spisovatelé, toužící psáti, aniž ještě jasně věděli, co vzejde z jejich pera.“ (Smysl: spisovatelé, kteří touží psáti a ještě ani jasně nevědí, co..., tedy: aniž jasně vědí. Příd. jméno *toužící* by tu bylo třeba rozvésti celou větou.) Připojování slovesné věty s *aniž* k výrazu jmennému, jako tomu je v tomto příkladě, je vůbec nevýhodné, neboť pravý smysl spojení jím nebývá někdy vyjádřen dost zřetelně a mimo to působí spojení takové dojmem stylistické neumělosti jako neúmyslný anakolut, na př.: „Je třeba vzdát se hesla vědy pro vědu, aniž bylo žádáno pravdy, je třeba přijmout požadavek synthesy, věnovat se historické noetice a metodice.“ Hádáme, že věta „aniž bylo žádáno pravdy“ tu patří k výrazu „heslo vědy pro vědu“ a že smysl je asi: je třeba vzdát se hesla, jež hlásá pěstování vědy pro vědu a nežádá při tom pravdy. Teprve v této rozvité podobě by bylo možné užít spojky *aniž* bez újmy zřetelnosti: hesla, jež hlásá pěstování (n. potřebu a pod.) vědy pro vědu, aniž při tom žádá pravdu.

Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. — Tiskly Graf. závody, Pour a spol. v Praze I., Bílkova 17.